

HUSZÁR JÁNOS

EGY PÁPAI TÜZÉR NAPLÓJÁBÓL¹

1918. július hó

1-jén. Hajnalban a front felől erős ágyútűz hallható, mi tart reggelig. Délelőtt folyamán élénk repülő tevékenység mindkét részről.

2-án. Nincs semmi változás a helyzetben, változékony, esős időjárás. Igazán csak most tudom mi az éhség. Hallatlan a csapatok élelmezése. Ezideig kívántam, hogy győzelemmel fejezzük be a háborút, de most már azt kívánom, minél előbb, bármi áron! Most hozzájött ezen szerencsétlen offenzíva, mi teljesen megrendítette a csapatok bizalmát és kedélyét. Így nem sokat várhatunk már!

3-án. Délután alomarsch, megint megkezdődik a házalás. Ugyanis 2 üteget ezredünknek ismét a 20-dik hadosztályhoz osztották be, így ennek körletében Stabie faluban egy magas hegy tetejére költöztünk nagy nehezen. Itt várjuk a parancsot az állásba menetelre.

4-én. Ma még itt vagyunk e rozoga faluban és egy iskolateremben vagyunk elszállásolva.

5-én. Délelőtt a rendes foglalkozás, (mert annak meg kell lennie) délután fürdés. Ma parancsot kapott ütegünk állásba menésre, az 1/20-as üteg leváltására. Azonban e parancs visszavonatot és maradtunk. Este és éjjel erős zivatar.

6-án. Az eső esik egész nap, mi nagyon kellemetlen, alig van itt tisztességesnek mondható nap.

7-én. Vasárnap, no a mai nap elég szép. Egyelőre nincs parancsunk, hogy mit történik velünk. Igaz, hogy itt szívesebben eltöltenénk az időt, mint valami rossz állásban. A faluban a civilek bent vannak, mondhatni a legnyomorúságosabb helyzetben, nincs különbség köztük és köztünk ebben a tekintetben. És mit nem hitt volna az ember, még elmaradottabb nép, mint az oláh vagy a szerb. Azonkívül meglehetősen piszkosak, inkább a cigány fajhoz hasonlók, mi abban is megnyilvánul, hogy a hegyeken össze-vissza laknak, hol némi kis termőföldhöz jutnak. Mert itt az ritka. Termelni mást kukoricán kívül (mi fő élelmük is) nem tudnak. Most fő élelmük füvekből áll, mit tisztán vízbe főzve, azt lehet mondani minden nélkül esznek. Egyébként a katonai hatóságunk alá tartoznak élelmezésben. Havonta kapnak némi kis ételmezt, de ez még az éhenhalástól sem váltaná meg őket. Természetes, ily helyzetben mi sem juthatunk semmihez ezen átkozott helyen. Csak már a végét járnánk!

8-án. Nincs foglalkozás, igen unalmas kezd lenni – de inkább így, mint a digó szórakoztasson bennünket. A legénység szénagyújtással és más egyébbel szórakozik.

9-én. Parancsot kapunk továbbmenetelésre. Nincs rendes beosztásunk, folyton dobálnak bennünket. Este 7 órakor alomarsch Feltrébe. Ahogy felmáztunk ez átkozott hegyre, úgy mászunk most lefelé, erős esőben, mi reánk jött megint. Késő este érünk Feltrébe, hol szabad táborba megyünk. Éjjeli 1 órára jöttünk volna rendbe, de iszonyú felhőszakadás jött reánk, és most tessék sárba, vízbe lepihenni.

10-én. Itt Feltrében várjuk, most mi lesz velünk, az ezredünk itt összpontosult. Ma is esik, mi mindennapos.

11-én. Napközben még nem tudunk semmi bizonyosat, mikor megyünk állásba. Este azonban parancs jött az ütegek stellung-építésre. Ma is esős idő van. Az ellenség most erősen offenzíváz napok óta. Újból kaptam egy tisztséget, a dienstführerséget, mi nagyon megörvendeztetett.

¹ Ezzel a közleménnyel befejeződik Horváth Pál pápai tüzér naplója. Közreadásával a közkatonáknak kívántunk emléket állítani, akik végső soron minden háborúnak vesztesei voltak; a győztes háborúknak is. Ez a háború azonban elveszett. – A Szerk.

12-én. Reggel az egész ágyú-legénységgel az új ágyúállás építésére megyünk. Ez a Mt. Cisna mellett van keletre egy kisebb, erdős hegycsúcson a Rosala Villa-n. No, de ily munkát mi itt lesz, nem is jó említeni. Az utunk, mi fásztó volt, hegyi szakadékok és fásztó serpentin utakon, úgy kimerítette a legénységet, hogy ma a munkát meg sem kezdhettük. Ma elég jó idő van, a repülő-tevékenység nagy.

13-án. Megkezdettük az állás építését, mi igen kegyetlen munka lesz. Csupa kő az egész. Dél-előtt folyamán folyton a repülők járnak, jó, hogy e kis erdő véd tőlük. Innét a lövéseink a Mt. Grappára lesznek irányítva. Délután már az ellenséges tüzérség kezd környékezni bennünket, noha nem hiszem, hogy már felfedezett volna. Éjjel eső és erős égiháború.

14-én. Hajnalban, 3 órakor az ellenség támadni kezd és erős tüzérségi harc keletkezik a mi részünkről is. Ez tart 1 1/2 óráig körülbelül, az eredmény ismeretlen. Dél előtt szép, napos idő, a repülőtevékenység óriási. Máskülönben a harci tevékenység délelőtt szünetel, miből következtetni lehet, hogy az ellenség eredmény nélkül támadott.

Erre a napra igen különös álmom volt, mintha Vásárhelyen a Nagymamát temettük volna, (koporsó, fehér virágkoszorúkkal és a népek is fehér virággal) igen aggaszt ezen álom. Szegény Nagymama épp a napokban írta, hogy tán ez az utolsó levele hozzám. Ma azonban egy kis szerencse is ért, kézhez kaptam a II. osztályú vitézségi érmet. (Már annyiból szerencse, hogy havonta 7.50 K-át hoz.) A délután elég csendben telik el. Mi pedig ostromoljuk ezen átkozott kőfészket (ugyan én nem), de annyi bizonyos, hogy egyhamar nem jó ide ágyú, minek behozatalára még gondolni is sok.

15-én. Hajnali 3 órakor ismét megkezdődött a tegnapi koncert, de még erősebb mértékben. És egyfolytában tart 1/2 9 óráig délelőtt. Emlékezetbe hozza a múlt havi szerencsétlen offenzívánkat, csak most úgy látszik, a digó kísérletezik. Azonban mi is szorulunk kissé itt a munkán, alaposan kezd körülrakni bennünket. Mi lesz, ha lőni kezdünk? A repülők is munkában vannak kora reggeltől, igazán komisz élet kezd kialakulni, nincs remény, hogy épp bőrrel szabadulhasson az ember ezen gyalázatos frontról.

A 20-dik hadosztálytól megszabadultunk volna, de állás tekintetében itt az 55-dik hadosztálynál sem jobb. Azonkívül ez valami szlovén társaság, itt még éberebbnek kell lennünk. Az este csendesebben telik el, este azonban 1/2 10 órakor erősebb tüzérségi tűz támad mindkét részről, mely tart 12 óráig éjjel. Így nyugalmunk zavarva van, és csak rettegések között töltjük az éjeket, miután semmi fedezékünk nincs, mi megvédhetne az ellenséges lövedékek ellen. Az éj többi része nyugodtan telik el.

16-án. A délelőtt csendesnek mondható, repülők sem járnak. Munkánk igen nehezen halad a sziklában megfelelő szerszámok hiányában. A délután és éj teljes csendben múltott.

17-én. Csendes a mai nap is, olykor hallatszik egy-egy ágyúlövés. Ezen ronda, hegyes terepen mindenütt fészkelődik be a tüzérségünk, mi óriás munkát igényel. Az éj ismét csendben telt.

18-án. Egész délelőtt egyes lövésekkel háborgat bennünket az ellenség, a délután és éj azonban csendes.

19-én. Szép idő, már kora reggel a repülők rajzanak. Máskülönben csend van. Az éj folyamán, és ma egész nap nagyon rosszul érzem magam, úgy látszik a sok viszontagságos időnek nem marad el a hatása. Éjjel még rosszabbra fordul állapotom.

20-án. Az egész napot át kell feküdnöm, kegyetlen rosszul vagyok. Holnap orvoshoz kell mennem. Estére még rosszabbul érzem magam, szerencse, hogy az ellenség most nem piszkál bennünket, legalább nyugodtan feketem. De hogyan – mint valami rabló az erdőben, – ezen állapot még tán százszorta rosszabb.

21-én. Amit nem reméltem volna, mára jobbra fordult a betegségem, de gyenge vagyok, alig bírok a lábamon állni. A dologgal lassan haladunk, munka van elég. Ma már két ágyút is behoztunk az állásba. Ma egész csend van a vonalon, a borús idő végett a repülők sem járnak.

22-én. A betegség mégsem akar engedni, ma még a hideg is ráz, és hozzá erős kehe járul.

23-án. Kissé jobban volnék ma, a kehe ellen csalánt főzetek, és annak a levét iszom. A jó hatást hamar észrevettem. A munka folyton szaporodik, ami ezen rossz állapotomban erősen

igénybe vesz. A legénység rettenetesen ki van zsarolva, itt látszik meg, hogy mit bír ki egy ember. Az éj folyamán még egy ágyúnk is beérkezik, mert itt csak tolvaj módra lehet...

24-én. Hajnali 4 óra, tehát fel az ágyúért a hegyre, és nagy nehezen lehozzuk egészben. Azért nagy nehezen, mert darabokban sokkal előbb leérne az álláshoz. Nagyon ebül nézhetek ki, mert a tisztek is csudálkoznak rajtam, dehát nem lehet rajta segíteni. A leeresztett ágyút délután csigákon a helyére vontatjuk. Ilyen itt a helyzet, minden munka emberi verejtékkel van szentelve. A front most elég csendes.

25-én. A rendes napi dolog, mind nehezebben vágjuk a sziklákat, most már csak robbantással boldogulunk. Ma újból egy ágyúnk jön be. Én már kissé magamhoz kezdek jönni ezen átkozott nyavalyából. Az utóbbi napok és éjek csendesek, az ellenség nyugodt.

26-án. Reggelre az eső esik, és jobbára egész nap tart, mire pedig semmi szükségünk nincs. Élelmészünk napról-napra rosszabbodik. Mindenféle összevágott zöldség, répa (gemüse) járja száraz állapotban. No, még hozzá a kenyéradag is leszállt 1/4-ére (250 gr.) naponta. Ez már igazán hallatlan dolog, és csak az emberek teljes kizsárolására és éhenhalására vezet.

27-én. Ma reggel is az eső esik. Máskülönben folyik a rendes munka, sürgetik az ágyúk beállítását, miután 31-én belövést akarnak eszközölni. Kérdés, megtörténhet-e?

28-án. Lázasan folytatódik a munka. Erős repülő tevékenység. Ma jött be az én ágyúm is az állásba.

29-én. Nálunk csak a megszokott foglalkozás. A fronton sincs különös újság, hallgat a digó. A repülői azonban kihasználják a szép időt. Nem úgy a mieink, ők pihennek folyton.

30-án. Délelőtt ismét csak a repülők keringenek felettünk. Ma kijöttek a tisztek is az állásba, lesz most már zavar itten. Ma bejött az utolsó ágyúnk is, igen erős napunk volt munka tekintetében. Itt nem lehet unatkozni.

31-én. Végre ezen hónapot is lemorzsoljuk. Korán a legénység munitiót hord, ami nem kis feladat. Délután megkezdettük a belövést, 2 ágyúnk elég tekintélyes számú lövedéket pazarolt, de hogy hova mentek, azt az ütegparancsnok megállapítani nem tudta. Így félbe is maradt, majd máskor próbálunk szerencsét.

Augusztus hó

1-jén. Ha a tegnapi lövéseink nem is értek semmit, de azért az ellenséges repülők reagáltak rá, és egész nap felettünk rajzottak, kutattak. Elhárító ütegeink erős harcot folytattak ellenük, de nem sok eredménnyel. És még inkább nekünk kell a lehulló repeszdarabok elől fedezni magunkat, mint az ellenséges gépeknek. A dologból ma is kijut alaposan.

2-án. Borult idő, mi gátolja a repülő tevékenységet. A front elég csendes. Délután esőt kapunk.

3-án. Esős idő, így nincs repülő-koncert. Ma délután kaptam azon elszomorító hírt a Miskától, hogy Nagymamát júl. 25-én temették. Igazán szomorú, még hozzá ily távolban kell róla értesülni. Ez a vég! Nyugodjék békében!

4-én. Ma is csak esőt várhatunk, már napok óta szünetel a repülők tevékenysége. Ez nekünk jó, mert munkánkban nem gátolnak. Az éj folyamán Cissiaigónál heves harc kezdődik, mi mindjobban közeledik felénk, de szakaszunkig nem ért. Ez tartott egész hajnalig.

5-én. Ma szebb idő mutatkozik, mit igyekeznek is a repülők kihasználni, mert egész raj kering és szemtelen alacsonyan. Nekünk nemigen tetszik, mert utókövetkezmenyei vannak.

6-án. Megint csak ezen átkozott ellenséges gépek zsonganak, ma egy gépünket le is lőttek. Guero irányából erős harc hallatszik.

7-én. Délelőtt az eső esik, egész hideg van, lakásunk (a celt) nemsok védelmet nyújt. Különös esemény nincs.

8-án. Folytatjuk a napi munkánkat. Délután belövés, ismét leadtunk szép számmal lövést, de most sem sikerült. Sőt, úgy hírlik, hogy sajátunkba lőttünk. A tiszt uraknak ez nem a román front.

9-én. Ma reggel nálunk szerencsétlenség történt a sziklarobbantásnál, mi alighanem két emberünket szeméitől foszt meg. Igazán idegrázó volt.

10-én. Napközben gyengébb ágyúzás hallható. Az ellenség repülői erősen tevékenykednek. Csak itt látszik meg a mieink nagy hátránya – mint mindenben. Nagyon hiányoznak a németek!

11-én. Ma sem változik a helyzet, a repülőket ágyúink lövik, és mi ezáltal erős veszélyben vagyunk. Ma egy lovunk ezáltal megsérült, és föbbe kellett lőnünk. No, hát ennek a húsán volt osztozkodás az itteni éhes népség között. Ma egy ellenséges üteg lövedékei erősen kerülgettek bennünket, már azt hittük, minket tűzött ki célul. Ma délután megint rosszabbul érzem magam, mit az elfoglaltsággal járó méregnek tulajdonítok.

12-én. Munkálkodunk erősen, de nehezen haladunk. Ma kissé jobban lettem. Az elmúlt napokban az ellenséges repülőraj két ízben is bombázta Feltrét és elég sikerült eredménnyel.

13-án. A mai nap elég csendesen telik, a repülőtevékenység nemigen nagy. Ma estére megint rosszabbul lettem és rossz éjem volt. Az éj folyamán a mögöttünk levő hegyen elhelyezett fényszórónkat lőtte az ellenség, és rövid lövései elég bosszúságot okoztak nekünk.

14-én. Szórványosan mindkét részről ágyútűz.

15-én. Semmi változás, különös esemény nem fordul elő.

16-án. A napi erős foglalkozás, mit ha tán tíz évig itt lennénk, sem fejeznék be. Délután az ellenséges tüzéség erősebben dolgozik.

17-én. Borult idő, nincs semmi változás.

18-án. Már napok óta szünetel a repülő-tevékenység a borús idő miatt. A tüzéségi tevékenység is szünetel.

19-én. Ma is ködös idő, pár repülő próbálkozik, de nem jó eredménnyel jár és visszafordul.

20-án. A rendes napi foglalkozás, semmi különösebb. Most a 17-dik divízió nálunk beosztva, az 55-dik elment. Tiszta magyar.

21-én. Munitióhordás a változatosság kedvéért. Ma tisztább idő, a repülőtevékenység nagyobb.

22-én. Már kora reggeltől átkozott repülő-zene van az ellenség részéről. Ma várjuk a brigadéroszt, inspitálni fog. Bosszúság a Miska lapja végett. Még ez is járul az itteni sok kellemetlenséghez és bosszúsághoz, mi utóbbi időben elfoglaltsággal jár. Ezen délelőtt repülő-megfigyelés mellett egy ellenséges nehéz üteg veszélyezteteti állásunkat.

23-án. A mai szép idő kedvezve a repülőknak, az ellenséges üteg megint ennek a megfigyelése mellett lő. Már azt kell hinni, hogy minket keres. Este és éjjel nem a legjobban érzem magam.

24-én. Nincs semmi változás, ma is szép idő. Megjött az ütegparancsnokunk szabadságról, megszabadultunk ezen hóbotos izraelitától, ki helyettesítette.

25-én. Ma borult idő, hosszabb szárazság után eső. Délután erős zivatar keletkezik. Késő este fokozott tüzéségi tűz keletkezik.

26-án. A mai reggelt már nyaklevessel kellett kezdenem, mindenütt csak a bosszúság ezzel a haszontalan emberanyaggal.

27-én. A rendes bányász foglalkozás. Napközben tüzéségi tűz, és élénk repülő-tevékenység.

28-án. Ugyancsak nincs semmi különösebb, a lég zúg a sok repülőtől. Éjjel erős harci zaj hallatszik. Az éjjelek hűvösek.

29-én. Borultabb idő, csend van. Este az eső kezd esni, és elég hűvös a szabadbani lakás. És még mikor jutunk fedél alá! Erre még nincs kilátás.

30-án. Hajnalban, 4 órakor kivételesen az átkozott „digó” csinál ébresztőt nálunk. Erősen kezd löni, mégpedig ütegünket nagyon veszélyeztetve. Elöl-hátul, oldalt rak bennünket (nur 15 cm-es) és csak méterekről van szó, hogy nem „knapp” a batterie-ba. Csak a terep kedvező állásánál fogva, (melyen ütegünk áll) tudunk némiképp védekezni a kő- és repeszdarabok ellen. De hol van még a kavernánk, mi ezek ellen védelmet nyújt!

Micsoda élet ez, Teremtő! Napközben csend van, borult, hűvös idő. No, ma még börtünk is volt, miután tegnap este szállítás közben a mai húst elvesztették. (Hát így élünk mi a fronton.)

31-én. Napközben erős repülő-tevékenység, este nagyobb ágyútűz. Én ma kegyetlen rosszul lettem a gyomrommal, úgy látszik már nem tudok rendbejönni.

Szeptember hó

1-jén. Ma csak félig-meddig vagyok jobban, már úgy állok, hogy ennem sem szabad. Ma kaptam hosszabb leírást Kálmántól, az orosz fogságban élményeiről, örömmel olvasom a csínytevéseket. A mai nap elég csendes, kivéve a repülő-tevékenységet. Éjjel kevesebb harci zaj hallatszik messzebből. Éjjel ugyancsak az eső kezd esni.

2-án. Egész délelőtt az eső esik, ronda ködös, hűvös, őszi idő áll be. Úgy látszik itt hamar beköszönt az ősz és tél. A falevelek már hullanak. Én csak gyengélkedem a gyomrommal és nem javulok. Ma egész csend van a vonalon.

3-án. Ködös, borult idő, a magas hegyeket teljesen ellepi a felhő, nem jó időjárás kezd kialakulni reánk. Pedig, de hátra vagyunk még az építkezéssel, ha ugyan még lesz reá szükség. Most ugyan volna! Ma sem érzem jobban magam. A mai délelőtt is csendes, ámbár pár ellenséges repülő próbálkozott ma is.

4-én. Már nem volt elég a bajom, most még a fogfájás is koszorúzza, mi kezd kellemetlen lenni. A mai nap elég csendes, semmi sem változik. A fogfájás éjjel is kínoz.

5-én. Elhatároztam, hogy véget vetek a fogfájásnak, nem fog szekérozni. Elmentem az orvoshoz, hogy kihúzatom. De az orvos erről lebeszélte, hogy kár volna, és Feltrébe utasított megcsináltatni. Itt várom a következőket, hova délután bejöttem. A mai nap elég csendesen telt el.

6-án. Az éjet bent töltöttem már a protre Stellungban, itt mégis nyugodtabb. Reggel elmentem a fogambulatoriumba, hol kezelni fognak. Ma már megszabadultam egy kellemetlen fogamtól és egy gyökértől, mi mára épp elég volt. A többire 9-én kerül sor. Idebent sokkal nyugodtabb, mint a Stellungban. Délután erős zápor.

7-én. Jó idő van, ma megint kezd a fogam okoskodni, már csak túl volnék a csináltatással. Két napja, hogy bent vagyok, de az étvágyam megjön, egész farkas-étvágy. Itt bent most van mit enni, gyengebab kifejtve, kukorica, de mennyi! Szőlő is akad már, ha nem is teljes. Természetes ezeket mind lopni kell az erősen őrzött földekről, de itt van hozzá ember. Így itt nem kell éhezni. Délben egy ellenséges repülőgép jön Feltre fölé, mire örült lövöldözés keletkezik.

8-án. Elég jól érzem magam itt, csak a fogaim ne alkalmatlankodnának. Míg a Stellungban folyton nyavaláskodom, étvágyam nem volt, itt épp az ellenkező. Az éghajlat egész más itt, mint künn, hol már egész hidegek járnak. Itt sokkal enyhébb a klíma. Tegnap éjjel az olasz támadott előttünk, de hamar el lett csendesítve. Batterienk szinte tüzelt, de nem bánom, hogy nem vettem részt benne.

9-én. Ma újból a fogamat csinálták, kettőt plombáztak ma, 11-én újból kell mennem. Már nagyon szeretném, ha befejeződött volna, cseppet sem kellemes, mikor az ember fogait vájkálják.

10-én. Egész nap a front felől hevesebb ágyúzás hallható, mi tart éjjel is. A „digó” megint nyugtalankodik, mert előző nap csapataink tényerést csináltak.

11-én. Ma is hallható az ágyúzás erősebb mértékben. Ma megint voltam a fogammal és egyet kijavítottak (tömtek).

12-én. Ma ismét egy fogamat kivettek, mi nem volt alkalmas plombálásra. Mint látszik, nem fogyok ki belőle. Délben ellenséges repülő jön a város fölé, mit ágyúink elűznek. Ma erős, meleg idő van. Este 9 órakor erősebb harc hallatszik a frontszakaszunkon, az ellenség kezd megint mozgolódni. Ütegünk ugyancsak tüzel. Mily jó így távol lenni a komoly dologtól.

13-án. Maradok továbbra is bent, pedig már kezd unalmas lenni. Igaz, hogy itt nincs veszély, de már azt jobban megszoktam, mint a henyé életet. Pedig itt van bőven mit enni, mihez most étvágyam is van. Bab, kukorica, a fogyasztás erős.

14-én. Ma újból voltam a fogammal, de nem tudtak semmit csinálni, mert a szám meg van sebezve. 19-én megyek újból. Napok óta ellenséges gépek kezdenek bejárni mélyen a front mögé.

15-én. Mai napon már kora reggel heves harc fejlődik ki a saját és ellenséges repülők között. Egy gép le is zuhant az ellenség részéről. Ennek ellenére egész nap itt tolakodtak az ellenséges gépek, mire erős lövöldözés támad. Ma erős meleg.

16-án. Amire az ellenség mozdulataiból az utóbbi időben következtettünk, megjött. Ma reggel 6 órakor kezdte meg a támadást a Mt. Grappa és Mt. Tomba szakaszon, erős tűzérési előkészítéssel, mi nem csökkent de. 9 óráig. De gyengébb mértékben tartott egész nap. De szerencsére az olasz most sem ment sokra, mint rendszeren. Erős repülőtevékenység is van, az idő jó. Este és éjjel csend van.

17-én. Dél előtt csend van, tán az ellenség megalélt a tegnapi napot. De tévedtünk, mert dél után újból kezd a tegnapit, elég erősen. És sajnos ez ütegünkre megint gyászt hozott, pedig már elég volna e szerencsétlen ütegeknek a veszteségből. A közös ütegarancsnoki megfigyelőn, mely az 1-ső és 4-dik számú ütegünké, történt a szerencsétlenség. Mindkét üteg parancsnokát, Szrógh és Hoffman főhadnagyokat tépte szét egy nagyobb ellenséges gránát, ugyancsak egy telefonistánk és az első ütegből egy tűzmester is életét vesztette. Igazán megrendítő ezen eset. Főhadnagyunkat, mint ütegarancsnokot (hosszabb idő óta), igazán sajnáljuk, noha inkább a saját, mint a legénység érdekét tartotta szem előtt. De ily szerencsétlenségnél minden meg van bocsájtván. Erősebb ágyúzás hallatszik este is. Az éjék hűvösek, nappal pedig egész hőség van.

18-án. Ma reggeltől ismét hallatszik a harci zaj. Itt a protre állásban most el vagyunk foglalva a temetéshez való készülődéssel, mi itt fog holnap, 19-én megtörténni. Hozzájuk méltó temetésben akarjuk őket részesíteni, már amennyire csak lehetséges. Most megint átvette az ütegarancsnokságot az összes által ki nem állhatott Szécsi (izr.) főhadnagy. Lesz vele baj elég! Este és éjjel sem szünetel az ellenség erőlködése, bántja valami.

19-én. Kora hajnalban pokoli tűzérési tűz hallatszik, mi tart dél előtt is. Már napok óta kísérletezik az ellenség, de eredménytelenül. Dél előtt volt a temetés, melyen nem vehettem részt, miután soros voltam a fogaimmal, és egy fogamtól ismét megszabadultam, mert nem volt plombázható. Dél után a front kissé elcsendesül, este 10 órakor azonban újból kevesebb az ágyútűz. Most nagy érdeklődéssel várjuk az Ántánt választást jegyzékünkre. Azonban én semmi reményt nem fűzök hozzá. Itt az utóbbi időben nagy hőségek vannak.

20-án. Ma csendesebb nap van, azt hiszem, az ellenség megalélt már a hiábavaló kísérletezést, mit rendszeren drágán fizet meg. Most már pár nap múlva kimegyek a Stellungba újból, mondhatom, hogy kissé összeszedtem magamat itt bent. Este gyenge ágyúzás hallható.

21-én. Teljes csend van, borult idő. Hosszú idő után az eső kezd esni. Még holnap, 22-én kell egy fogammal menni és azt hiszem egyelőre rendben leszek. Megszűnik a sok kukorica- és babevés, már úgy is le van pusztítva jobbára.

22-én. Egész nap ágyútűz hallható, mi délután fokozódott, és tart este is. A repülőtevékenység most nem oly nagyszabású. Ma befejeződött a fogam reparálása, és nem bántam meg, mert alaposan kipucolták a számat, és azt hiszem egy időre nem lesz vele bajom. És ugyancsak testileg is rendbe jöttem.

23-án. Hajnalban erős ágyútűz hallatszik, (állítólag mi támadunk) mi pergőtűzzé fokozódik. Dél előtt azonban elcsendesül. Ma megyek ki a Stellungba. Dél után az eső kezd esni, mi tart egész éjjel. Úgyszintén a tűzérési tűz is felélénkült, melyhez a mennydörgés kontráz. Szerencsésen kiértem a Stellungba és elhelyezkedtem a régi sátram alatt, miután még most sincs fedezék. Felváltottam a biztonságot a veszéllyel, mert itt csak azt lehet tudni, hogy lefekszünk, de felkelünk-e – ki tudja?

24-én. Az éjék elég rosszul töltöttem, fáztam stb. Már visszatetsző a Feltre-i nyugalom. Álmaim megint rosszak voltak, nő fehér virágokat mutogatott, és 2 fényképet is láttam. Előtte való éjjel pedig feketeruhás nővel álmodtam. Félek, hogy megint rosszat jelent, már kezdek babonás lenni. Ma az eső esik, és erős ködfelhő borítja ezen átkozott égig érő hegyeket. Pár ágyúlövés volt hallható napközben, éjjel erős eső.

25-én. Szébb idő, a repülőtevékenység, mi szünetelt pár napig, ma erősebb volt. Különben elég csendes napnak mondható a mai, gyengébb ágyúzáson kívül nem hallható más. Az éj pedig teljesen csendesnek ígérkezett volna (mi itt ritkaság), ha ütegünk három ízben meg nem zavarja a csendet.

26-án. Már kora reggel megkezdődik a repülőforgalom, miután szép idő mutatkozik. Meglehetősen jól érzem magam az utóbbi időben.

27-én. Borult idő, teljes csend van, semmi felemlítésre való nem fordul elő. Ez éjjel ütegünk ismét három ízben tüzelt. Az ellenség már napok óta szokatlan csendben van, különösen éjjel.

28-án. Reggel borult idő, később az eső kezd esni, pedig semmi szükségét nem érezzük most, csak ártalmunkra van munkánk folytatásához, mert még elég sok van hátra. Ma délelőtt is csend van. Nagyon aggaszt, hogy a Gyulától már hosszabb idő óta nem kapok értesítést. Az éj teljes csendben telik el, de az eső esik.

29-én. Ma délelőtt az ellenséges tüzéség életjelt ad magáról néhány lövéssel. Máskülönb ma is borult, esős idő van. A hangulat megjárna vasárnapinak, de azért a munka folyik az állásban, a fedezékek építése. Ebédünk szinte ünnepies, hámozott zableves és 1 konzerv. Napok óta kezd megint gyenge lenni a menázs. Igaz, hogy a „subus”, mi a hústöbbletből eredt, és így a saját pénzünkért vásárolták be, az utóbbi időben megszűnt. De jobb így, mert egyebet nem szereztek be, mint holmi rothadt babot, halat és bűdös túrót stb: Itt ilyesmi is megtörténik, hogy saját pénzünk a zsebünkből rabolják el erővel. Este 8 órakor a Mt. Pertica felől az ellenség erős ágyúzást kezd, mely tart 1 óra hosszát. Ez éjjel ütegünk megint tevékenykedett, minden második éjjel a soros.

30-án. Ködös, esős idő, ma csend van máskülönb. Igazán megdöbbenően hatottak a bolgár események, (szeptember 15-én kérték a bolgárok a békét) erre igazán nem mert volna senki sem számítani. És hozzá eddig titkolni tudták! De már mindegy, jöjjön, minek jönni kell, minél előbb, mert már ezen átkozott helyzet tarthatatlan. Jobbra már nem lehet számítani. Éjjel tölünk balra az ellenség megint élénk volt.

Október hó

1-jén. A hó első napja is esővel köszöntött be, már napok óta igen gyalázatos az időjárás. Éjjel az eső folyton szakad, ütegünk lő.

2-án. Semmi újabb nem fordul elő, az idő igen hideg.

3-án. Az idő kitisztult, minek már örülünk is. Repülő-tevékenység az ellenség részéről. Estefelé oly hideg van, hogy igazán didergünk. Hajnalban rajtaütés készül részünkről.

4-én. Hajnali 1/2 5 órakor a Brentától a Piavéig tüzéségünk összes ágyú megmozdultak, hogy rohamozó zászlóaljainkat előkészítsék a támadásra. (Terv, visszafoglalni a múltkor elveszített az ellenségtől.) Ezen tüzelés 1/2 óráig tartott. Az ellenséges tüzéség később ugyancsak tüzel. Ma megint szebb idő mutatkozik, de igen hideg van. Úgy látszik a vállalat sikerült részünkről. Délután folyamán az ellenség támad, éjjel az ütegünk lő. Most az ördög ismét adott kellemetlen munkát, egy ágyúnk felmondotta a szolgálatot. Most tessék felcipelni a hegytetőre, mi épp egy napi munka.

5-én. Elég csendes nap, szép, napos idő mellett élénk repülő-tevékenység. Már kezdek bízni, hogy még e hóban szabadságra mehetek. A mai napon új ütegparancsnokot kaptunk.

6-án. Vasárnap szép idő, a munka ma is folyik. Ma tudtuk meg, hogy 4-én Németország Ausztria-Magyarországgal egyetemben fegyverszünetet kért. Ez részünkre, ennyi szenvedés után, örömhír. De kezdettől fogva idáig, ennyi sikeres harc után, ha meggondoljuk, nagyon fájdalmas. Tehát ennyi anyagi és vérvesztés után ez lenne a jutalom? Mert hisz leverve nem vagyunk, azt tudjuk. Ilyformán követjük Bulgáriát. Most nincs egyéb, mint várjuk be a folytatást, mi nem segíthetünk rajta, sajnos. Az éj elég csendes.

7-én. Ma mutatkozott be az új ütegparancsnok, egy fiatal magyar tiszt, Balog főhadnagy. Még nem tudunk ítélni felette, de elég szimpátikusnak látszik. Ezen világforgatagban igen sűrűn változnak az események mostanában. Most kaptunk megint egy szép parancsot, hogy az üteg szüntesse be a további munkálatokat, mert rövid időn belül elhagyja ezen állást. No, hát még ez hiányzott! Ennyi verejtékes munka után, mikor már állásunk majdnem teljesen kész, kidobnak bennünket innét. És hova kerülünk megint, azt még nem tudjuk.

8-án. Már reggel az ellenséges repülők folyton járnak. Máskülönben az éjjeli gyengébb tüzelés után elég csend van. Délben a dandárparancsnokunk jött az üteghez azt átvizsgálni és elbúcsúzni. Nagyon sajnálja elmenetelünket a 60-dik tüzérdandárhoz. Én tájékoztattam az ütegnél (mert úgy kívánta), mint szolgálatvezető. Az üteggel teljesen meg volt elégedve. Utána a legénység sorakozott és a jelentést tőlem átvéve, szép beszéd után, búcsút vett. És óh! Az a váratlan szerencse ért ma (persze ezt csak katonáéknál nevezem szerencsének), hogy egy ezredes dandárparancsnok az ütegnél való ténykedésemért a legnagyobb elismerését fejezte ki, és nem csak a tisztekkel, de velem is lekezelt. Inkább ez ne történt volna, minthogy állást kelljen változtatni. És délután egy kis gyenge remény sugárzott is felénk, miután oly hír kelt szárnyra, mintha maradhatnánk. Óh, már ez is mily örömet váltott ki, hogy ragaszkodik a katona ahhoz a röghöz, hol hosszabb időt tölt el. Éjjel az ellenség nyugtalankodott.

9-én. Az eső esik, és hideg van. Tehát a tegnapi kis reményünk mégis valóra vált, maradunk ezen állásban. Van most öröm az ütegnél! Másból úgysem vehetjük ki örömünket.

10-én. Az elmúlt éjjel az eső esett folyton. Az ellenséges tüzéség egyes frontszakaszokat tűz alatt tartott az éjjel. Nappal csend van.

11-én. Gyalázatos, rossz idő, mint látszik, az eső állandósul. Nehezen várjuk a napokat, hogy miként alakul ezen dráma, (fegyverszünet-kérés) nem sok jót lehet hozzá remélni.

12-én. Ma sem tudunk többet a helyzetről, jelentés nem jön róla, csak az újságokból informálódunk, ami pedig kevés. Az éj csendes volt. Este azonban hírül kapjuk Amerika válaszát Németországhoz, melyben követeli a megszállott területek kiürítését stb. és csak ez után jöhet a fegyverszünet. Tehát ebből is tisztán látható, hogy ezideig ki a győztes fél. „A megszállott területek!” Ez bántja őket. Így várjuk a további fejleményeket.

13-án. Csend van, borús idő. Vasárnap, délután pihenés. Már a dolog, mi még hátra van, teljes kedvetlenül megy, a fentebbi nem kecsesítő kilátások folytán. Igaz, hogy idáig sem szívesen dolgozott a katona, noha a saját bőre megmentéséről volt szó, de most a teljes nemtörődömség honol. Igaz, hogy ezt a katonák nagyobb részénél az örömmek is lehet tulajdonítani, melynek a forrása a béke-remény. Dehát ezt sem lehet elítélni már, még ha balul üt is ki. Nekem most csak a szabadság motoszka a fejemben, nem marad el?

14-én. Az eső esik éjjel-nappal. Most már kissé védve vagyunk ezen viszontagság ellen barakkjainkkal. Ilyenkor csak a reggelt, a délutánt, illetve a minázst (noha már igen szánalmas), utána az estét várjuk. Bizony most már csak a lovak irigyelhetik a sorsunkat, mert a zabot mi esszük el előlük. A mai menü is zablevesből és holmi rothadt főzelékből állott. Azt kell gondolnunk, hogy azért traktálnak bennünket zabbal, hogy a hegyeket könnyebben másszuk, mert hát a ló is a zabtól szalad könnyen. Máskülönben egy lövést sem lehet hallani, mintha csak máris fegyverszünet volna.

15-én. Gyalázatos idő, az eső szakad éjjel-nappal szünet nélkül, úgyhogy már el kell rothadni. Ha még az építkezéssel rendben volnánk, de embereim a szabadban, ponyva alatt szenvedik át ezen ronda időt. Az előttünk levő frontszakaszon csend van, távolabbról hallatszik gyengébb tűz. Azt hiszem, rövidesen ez is befejeződik. Ma kaptam a Dénestől egy lapot, melyen írja, hogy spanyol betegségben fekszik. Egészen elrémített. Este erősebb ágyútűz hallható.

16-án. Az eső most sem szűnik, már egész bosszantó ezen időjárás. Már előre reszketek az esetleges kiürítéstől, mi bizonyára be fog következni. Este élénkebben kezd a „digó” lövöldözni. Az eső éjjel is szakad. Már a tisztek is lehangoltak.

17-én. Ködös, borult idő, épphogy csak az eső nem esik. Felhasználva ezt, teljes erővel fogunk a hátralevő munkánknak, hogy a legénység tető alá jusson. (Ha rövidesen szét is kell rombolni.) Az anyagot természetesen úgy kell összeharcsolni, ahol találunk, és csak nagy fáradtsággal lehet összehordani a Vila Rosala 900 m-es magaslatán levő állásunkba. A kályháinkhoz a téglát egy templom szolgáltatja, mi távolabb van, és csak emberek tudják szállítani zsákokban. Így megy most a munka serényen, de nem bánják, ha rövidesen itt is kell hagyni, csak a béke jöjjön. Így gondolkodnak az emberek, ez van most itt minden szájon. Csak bójtje ne legyen! Ma este megint kapom a Miska lapját, hogy a Dénes rosszul van, már a legrosszabbtól félek. Éjjel déli irányból erősebb ágyútűz hallatszik.

18-án. Ma ismét esik, az ördög vinné el. Semmi kedvem, még hozzá a hazai hír is, mi befolyásolja lehangoltságomat. Este erősen kezd dolgozni körénk az ellenség, hogy a frász jönne már reá.

19-én. Ma sincs semmi nevezetesebb, mint késő este megint kezd az ellenség körénk lódózni. Megszakításokkal ma is esik.

20-án. Vasárnap, a mai napra kissé kitisztul az égbolt, a napot láthatjuk hosszú idő óta. Délelőtt az ellenség és tüzérség ismét minket szórakoztat lövéseivel. Délután, miután az idő jobbra fordult, ütegünk belövést csinál újabb célokra. Mitől tartottam, a szabadság beszüntetésétől, bekövetkezett. Igazán borzasztó dolog. Most a Wilson-féle feltételeket várjuk a Monarchia részére, már szeretnénk tudni, hova fejlődik ezen helyzet.

21-én. Az idő megunta a tegnapi jobb napot, ma már borult, ködös idő van megint. Már kora reggel kezd az ellenséges tüzérség háborgatni bennünket, napok óta okoskodik körülöttünk. Igaz, hogy a mi tüzérségünk sem marard adós, folyton piszkálódik. A Dénes állapotról napok óta nem kapok hírt, ez is nyugtalanít nagyon. Este megint örült lövöldözést kezd az ellenség, alaposan porolja a „Code” 433-at és a Col-di-Bajót.

22-én. Mára szép idő, mit a repülők hosszú idő után fel is használnak. Az elhárító ütegek és gépfegyverek erős koncertet kezdenek. Ma máskülönben is élénk tevékenység van a tüzérség részéről, különösen este erősen lövöldöz az ellenség. Már napok óta nem kapok hírt a Dénes felől, nagyon nyugtalanít.

23-án. A mai idő is kedvező a repülőkre, mit fel is használnak. A harci tevékenység ma is elég élénk, de este még fokozódik. Az új folyamára elővigyázatra intenek bennünket esetleges ellenséges támadás alkalmára. Az olasz király névnapja van, (hogy húznák fel) és netán egy rajtaütéssel hátha meg akarják örvendeztetni.

24-én. Nagyon jól számítottak azok, kik esetleges támadástól tartottak olasz részről. Hajnali 3 órakor rendes offenzívát kezd az ellenség erős tüzérségi bevetéssel. Természetes mi is munkába lépünk becsületesen. A harc mind hevesebbé fokozódik, reggel és délelőtt éri el tetőfokát, mi délig nem enged hevességéből. Délután a harc kissé csillapul, de azért szünet nem áll be. A harc kimeneteléről még ezideig bizonyosat nem tudunk. Este a tüzérségi tűz újból hevesebb lesz, mi is csak késő este hagytuk félbe, de hajnalban újból kellett kezdenünk. Így később tudomásunkra jutott, hogy az ellenség sikereket ért el, a Mt. Pertica és más pontok elfoglalásával, de azokat megtartani, mint rendesen, nem tudta. A délelőtt folyamán még csapataink ellentámadása visszaszerezte ezen állásokat.

Ma kaptam a Kálmán lapját, melyen tudatja, hogy a Dénes állapota nem javul, a Mama is beteg. A Gyula pedig kórházban van. Ez már igazán minden kedvemet elveszi. De hát semmit sem tehetek ellene. Arra még csak kilátás sincs, hogy szabadságra mehetnék, de még azt sem tudjuk elgondolni, hogy mi lesz, hova fejlődik ezen bizonytalan állapot. Az bizonyos, hogy ezen helyzet már részünkre nem tiszta. A rendes béke-remény már megszűnt, de valaminek, erősen érezzük, jönni kell. Mi itt természetesen nem láthatjuk tisztán a helyzetet, mert több mint bizonyos, titkolják is.

25-én. Éjjel 1/2 3 órakor az ellenség újból vállalkozott a támadásra és szakaszunkon kissé benyomta az állásainkat. Átkozott digó! Ettől fogva tüzérségünk erősen dolgozik, köztük batterienk is reggel 5 óráig. Reggel 1/2 8 órakor újból kezdődik a tűz, és csapataink hősiessége után délelőtt folyamán az előbbi állapot helyreállt. Nincs az ellenség kezén elfoglalt rész. A repülő-tevékenység is erős volt ma. Este újból erősebb harcok fejlődnek, és csak későn fejeződnek be.

26-án. Hajnalban újból erős támadást kezd az ellenség, mi még az előzőt is felülmúlja. Tehát mindenképp sikert akar elérni, ma teljes offenzívával lépett fel. Egész nap dühöng a harc, és ezen pokoli zajtól, mi itt van, magánkívül van az ember. Ilyen kemény napokban mostanában nem volt részem. A Kuk-hegy naponta többször cserél gazdát, de este végeredményben, mikor legjobban dühöng a harc, mégis a mienk marad. Az Orso-t ma szinte erősen támadja, de kemény dió. Késő este elcsendesül a harc. Azt gondoljuk már, hogy az ellenség tudja mi következik, és ezért is erős nyomást akar ... reánk [gyakorolni].

27-én. Hajnali 5 órakor megint kezdődik a multság, de nem oly erős mértékben. Már igazán utálatos ezen testet-ölő éjjeli harc. Még a nappali csak megjárja valahogy. Az emberek már teljesen ki vannak merülve a munitió hordástól, és miből áll az itt! Még nézni is kín, nem hogy csinálni. Ma kissé vigasztaló sorokat kaptam hazulról a Mama és Dénes állapotáról, kissé megnyugtató. Az tapasztalható, hogy a négy-napi szakadatlan tusából az ellenségnek elég volt, mert elcsendesedett. De mi is megelégtünk, noha részünkről ellentámadásra számítottunk, de elmaradt, mit cseppet sem bánunk. Az éj itt előttünk csendben telt el, és a sok fáradtság után igazán nagyszerűen aludtam. A sok lövés után ellenség most már, mint látszik, felfedezett bennünket, mert félreismerhetetlenül ide küldi lövéseit. De szerencse, már jobbára védeni tudjuk magunkat ellenük. Alapos rész jutott reám ezen nagy harc alatt a munkából az altiszthiány végett. Minden munka az én vállamra nehezedett. Tiszt is csak egy van az állásban, és így még terhebb a munka. Kíváncsi vagyok, ezen sok fáradtságért lesz-e valami jutalom! Nem sok a remény erre.

28-án. A mai nappal beállott a régebbi, harc előtti csend. Úgy mutatja, mintha már nem is lenne utójáték. Pedig még erre számítottunk. Hűvös idő, délelőtt kisebb repülő-tevékenység. Igen szeretnénk tudni, mi lehet az országban, három nap óta nemigen jön semmiféle lap, és így még bizonyosodottabbá teszi, hogy fontos, tán döntő eseményeknek kell, vagy kellett történniük. Hír szállong arról, hogy Vilmos császár lemondott volna?... és Magyarországról is ilyenforma hír jön. De bizonyosat nem tudni. Igaz, a közmondás azt mondja „nem zörög a haraszt”... De az már tény, hogy rövidesen, de igen rövidesen, a nagy változáshoz jutunk. Ezek után már a nyugalomunk teljesen megszűnt.

Este 7 órakor az ellenség az Orso-n rajtaütést kísérel meg, de ez, mint valami vihar, csak átmeneti volt, alig tartott 1-2 percre. Tüzérségünk rögtön oda összpontosította a tüzet és az olasz támadás befulladt. Most várjuk tovább az ellenség fő támadását, mit az éjjelre gondoltunk már, de nem következett be. Az est folyamán nehéztüzérsége egészen közel lövöldöz hozzánk, máskülönben az éj nyugodtan telik el. – A fegyver-letétel napja!

29-én. Délelőtt borultabb idő, kisebb tüzérségi harc. A Kuk-hegy még az ellenség kezén maradt legutóbb, és ennek visszafoglalására számítottunk. Ebből még lehet kisebb multság. Talán részünkről nem akarják a dolgot elhamarkodni, csak meglepetésszerűen akarják visszaszerezni. Igaz, hogy ez nem valami jó felfogás, mert az ellenség mindjobban megerősíti magát, és annál több áldozatba kerül a visszaszerzése. Délben tudunkra adták, hogy újból jegyzéket intéztünk a szövetségesekhez [a] fegyverszünet dolgában. Csak azt nem tudni, hogy a központi hatalmak újból egyetértőleg, vagy csupán Magyarország. De ebből most már világosan kitűnik, hogy az első nem járt eredménnyel, és hogy nagy baj van. És végül mindezeket megfontolva csak megalázó békére lehet számítani. Gyönyörű kilátás! Micsoda örömet vált ki a csapatok között az ily hírek tudtul adása! Persze a következményeket nem tudják megérteni, csak majd tapasztalni fogjuk. Minden bizonnyal ebben az évben a harcok megszűnnek és a nehéz, félelmetes telet ily állapotban nem éljük át. Az éj itt csendben telik.

30-án. Rettenetes napra virradtunk, már kora reggel nagy a zűrzavar, majd mindenki fej nélkül szaladgál, különösen a tisztek vannak ész nélkül. De, hogy mi lehet az oka, senki sem tudja megmondani. De annyit tudunk, hogy előkészületet kell csinálni a visszavonulásra. De hát miért? – azt szeretnénk tudni. Hisz itt előttünk rendben van minden, azt tudjuk. Igen ám, de tőlünk balra Vittorio irányából harci zaj hallatszik. És mint később hozzánk jut a hír, az előbb említett irányban a frontot az ellenség áttörte, jobban mondvá bosnyák ezredek a fegyvert letették és a helyzet így a legkomolyabb. Ütegünknel is megtörténtek az előkészületek az ágyúk felrobbantására, ha az idő elérkezik. Tehát hamarabb itt a végzet, mint gondolni lehetett. A tartalék élelmi adagok stb. mi itt az állásban van, a legénység közt kiosztásra kerültek, ezzel is micsoda bajom és dolgom van, e rettenetes zavarban. Mindent nekem kell végezni.

Délután 2 óra, a legnagyobb bizonytalanságban várjuk a további parancsot. Itt előttünk teljes csend van, nem is tudunk mit gondolni, a visszavonulásunkban is nehezen hiszünk már. Lövésre adott esetben parancsunk van, mi a délután folyamán be is következik, mert ütegünk a többi ütegekkel egyetemben zárótüzet ad le, utána csend lett. Még a továbbiakra most sem tudunk semmi bizonyosat. De úgy látszik az éjjelre nagy megpróbáltatásnak nézünk elébe, melyhez még hozzájárul az is, hogy holnapra már nincs élelmünk és arra sincs kilátás, hogy kaphassunk. Igaz,

hogy a tartalék élelem itt van minden embernél, de ahhoz a végsőig hozzányulni nem szabad. No annyi bizonyos, hogy inkább megeszik azért az emberek, mint hogy éhen haljanak. Már előre reszketek ezen viszontagságos visszavonulástól, lovunk jobbára nincs, mind elvitték a nehéz ütegekhez. A krízis egyre közeleg, már bizonyos, hogy este vonulunk vissza. Ennek előtte még ütegünk 1 óra hosszáig tartó, legerősebb „egyes” tüzelésbe kezdett, és 10 órakor a legénység elhagyta a sok verejétkkel megépített állást, cserben hagyva ágyúit, mert másképp nem is lehetett. És mire nem is számítottam, itt megint énrám hárult azon nehéz feladat, hogy két emberemmel visszamaradva az ágyúkat felrobbantsam. Ez nekem épp annyi volt, mint mikor valaki a legközelebbi hozzátartozója halálos ágyánál áll, és a legnagyobb kétségbeesés között várja a kimúlását. A könnyeim kicsordultak, hogy ilyesmit kell végrehajtanom, és ennyire jutottunk. De ennek meg kellett történnie, mert az elszállítás lehetetlen, épp egy hét kellene a 6 ágyú kihurcolásához az állásból. Így 11 órakor megkezdtem az ágyúk elleni barbár munkát, e több millió értéket képviselő tárgyak felrobbantását. Jobban mondva, csak megkíséréltem, mert a robbantóanyagok nedvessége folytán nem sikerült és hosszabb kísérletezés után oda jutottam, hogy más módot kell keresni, mert az idő is rövid, ki tudja az ellenség nem jön-e a nyakunkra. Igaz, hogy nehéz ütege erősen prüszköl ide, máris kezdem nem jól érezni magam. Mert, ha már idáig szerencsésen keresztül vergődtem a sok viszontagságon, akkor most semmi kedvem a fogamat itthagyni, vagy fogságba esni. No meg két emberemet is féltettem ezektől, ha már velem vannak. Így az ágyúk egyes részeinek szétszedésével és szétszórásával, (mit itt ugyan sose szed össze az ellenség) a kényesebb részeket pedig kalapácsütésekkel tettük nem használhatóvá. Körülöttünk a többi ütegek nagyobb szerencsével robbogatják ágyúikat, rombolás mindenfelé. Éjjel 1/2 1 órakor végeztem a munkával, és búcsút mondva az állásnak, megkezdtem 2 emberemmel a visszavonulást ezen kétségbeejtő terepen, oly érzelemmel, hogy többé sose látom Olaszországot.

A leggyorsabb tempóban kezdtem meg a menetelést embereimmel, és a legnehezebb pillanatokat éltem át, miután az ellenség erős tűz alá vette ezen serpentin utat, melyen a menetelést folytatjuk. Most már csakugyan lettem arról, hogy ezen csapdából kijussak. Gyönyörű zenével kísért bennünket a „dígó” – de hál’ Isten, ezt is szerencsésen megúsztuk, miután majd 5 órai menetelés, jobban mondva roham után beérkeztünk az első faluba Caupóba reggel 5 órakor. Itt, ezen hatalmas menetelés, illetve futás után, hova még nem ért el az ellenség keze, nagyon jól esett a pihenés. – Most helyt adok annak a közmondásnak, hogy „szégyen a futás, de hasznos.” Az egész falu tömve van visszavonuló csapatokkal, tüzérséggel, kik kedvezőbb állásban voltak és nem kellett az ágyúkat felrobbantani.

31-én. Caupóból tovább folytatom az utat Foenbe, itt kellett volna az üteggel találkozni, ide fáradtságos utazás után, délután 1 órakor érkeztünk meg, de az üteget sehol sem találtam. Ez hiányzott még. Hiába várok, de nem jön. Most tehát napokig, sőt talán még tovább is kereshetem! Ez a legkomiszabb dolog egy visszavonulásnál. Ismét átmentem tehát a közeli Villabrunára, azzal a reménnyel, tán itt fogom találni, de ez is hiábavaló fáradtság volt. Szörnyű fáradt vagyok, itt egy piszkos csűrben húztam meg magam, hol ezeket is tűz mellett írom, mert hideg van. A faluk és utak zsúfolva vannak a csapatoktól, a tüzérség jobbára mind ágyú nélkül. De úgy látszik már nincs is reá szükség. Az 1914. évi orosz visszavonulások képe tárul az ember szeme elé, már annyiból, hogy a sok felszerelési tárgy szerte hever az úton. Csakhogy amaz nem volt oly végzetes és lealázó, mint ez. Ez igen olcsó győzelem az ellenségnek, rendes harccal nem tudta volna kiküzdeni és ez fáj soknak. A pihenés azonban itt sem tartott soká, este 9 órakor alárm volt, és tovább kellett menetelni, szaladni, mert az ellenség a hátunkon volt. Tehát a helyzet kritikus, csak most látni a teljes valóságban. Én ugyan könnyen vagyok most, mert nem vagyok csapatkötelékben, 2 emberemmel megyek arra, merre legszabadabb az út. Az ágyúk erre is röpködnek a levegőbe. Éjjel 1/2 1 óráig futottunk tovább, és újra pihenőt tartunk, mi soká nem tarthat, és újra mehetünk.

November hó

1-jén. Reggel 6 órakor ismét megkezdem a marschot, nagyon fáradt vagyok, de azért gyűröm. Este 6 óráig tartott ez, de már elég is volt. A Piave parton ütöttem szállást. Élelem persze nincs, pár konzerven kívül. Ma nyomára akadtam az ütegnek, de előre van már. Ahol legnagyobb a szükség, ott a segítség. Ugyanis egy lisztraktárt találtunk, mit éppen kiürítettek, és itt jutottunk egy kis liszthez, melyből olyan langaló félélt pírítunk, és ezzel pótoljuk a minázst. Micsoda pazarlás megy itt végbe most, és látható, hogy a raktárak tömve vannak élelmi cikkekkel és a fronton éhezni kellett, hogy veszendőbe menjen. – Jobbára ez döntötte el a háború sorsát is!

2-án. Hajnalban, 4 órakor tovább menetelek, hogy a batteriet elérjem. Cencenighe-n és Alleghie-n keresztül vezet az út, de itt már menekülni kell, oly közel az ellenség. Ma már az ütegtől lemaradt emberekkel is találkoztam, tehát az üteg nem lehet messze. Rettentő fáradtságos ezen utazás, mi csekély pihenést tartok, azt jobbára az evés kedvéért történik. Micsoda hegyes vidék ez, és ezt tessék jární. Ma este Caprila városában egy szénapadláson helyezkedtem el éjjeli szállásra, hogy a napok óta tartó fárasztó út fáradalmait kipihenjem kissé. Dacára az elég kemény fekhelynek, jól aludtam. Tehát az üteget ma sem értem utól, ellenben itt találtam az ezredünk 5-dik üteget állásban, mi hátvédül szolgál a visszavonuló csapatoknak. Ez se valami jó conditio! Az a harácsolás, mit katonáink véghez visznek, szörnyűség. Ezen területen megmaradt marha-állományt, élelmet, ruhát stb. mind viszik. Micsoda jajveszékelés van a civilek közt, azt még leírni is sok.

3-án. Reggel 5 órakor tovább folytatom az utat, minek most jön a neheze, a Tiroli havasok. Itt már hó borít mindent. Ezen reggel át is lépjük a határt, Tirolban vagyunk. – Átok reád Olaszország! – azt hiszem, többé nem látlak. Ma már majd utólértem az üteget, de egy borzasztó [dolog] közbejövétel[e] folytán újból elvesztettem. Az éjet szabadban töltjük, majd az Isten hidege vesz meg. A mai út igen erős volt. Ma már ágyúlövést nem lehetett hallani.

4-én. Reggel 4 órakor már nem bírtam hideget állni, illetve feküdni, tehát útnak indultam. Erre még az is serkentett, hogy az üteggel valahára találkozom, mert már az élelem utolját fogyasztjuk, és 2 emberemet sajnálom. De hát ezen szándékom ma sem sikerült. Így tovább marscholva és 21 km utat megtéve, délután érkezetem St. Lorensenbe. Innét 2 km Bruneck, hol az ezredünknek csoportosulnia kell. (Ezt már előbb megtudtam.) No, most már bizom [benne, hogy] az üteget megtalálom, de ideje is. Az éjet St. Lorensenben töltöttük, a szabadban keresve pihenést, és jól aludtam, mert a kimerülésig fáradt vagyok.

5-én. Reggel 7 órakor innét tovább mentem embereimmel, hogy az üteget megtaláljam St. Lorensen és Bruneck kis városok, itt már találtunk olasz tiszteket, kik autón jöttek tárgyalni az itteni parancsnokságunkkal. Bruneckbe érve tudtam meg, hogy az üteg nem itt van, hanem ki van telepítve Linzholn faluba. Így egy házzal mehetünk tovább. Csak itt látni, mily rettenetes a helyzet. A mindenféle nemzetiségű csapataink fosztogatnak, rabolnak, úgy a kincstári, mint a civil dolgokat. A raktárak felosztásra kerülnek, de hogyan? A rengeteg csapat itt összegyűlve mit művel! – az leírhatatlan. És a magyaroknak nagyon kell tartaniok a nemzetiségi csapatoktól, könnyen inzultálnak. A vonat kevés, nem bír elég gyorsan szállítani. Még arra is van kilátásunk, hogy gyalog kell az utat megtenni szép Magyarországba, honnét a gyenge hírekből, mik idáig szivárognak, és tán nem is hitelek, fura dolgokat tudunk meg. Hírlik itt Tisza meggyilkolása és [hogy] Magyarország köztársasági államformát vett fel. Itt már a rend, a fegyelem a csapatok között teljesen felbomlott. Hogy miként alakul tovább, azt nem lehet látni. Végre ma utólértem az üteget pihenőhelyén, minek úgy én, mint embereim, igazán megörültünk. Látni itt is, hogy a tisztek nagyon félnek, pedig azt hiszem, a magyarok között erre nincsen ok. Az éjjel jól pihentem, ennyi fáradtság után.

6-án. Ma is pihenőnapunk van, mire reá is szolgálunk. Élelem most van bőven, sőt mondhatni pazarul. De kell is kissé pótolni gyenge erőnket, ha már ily drága áron is. Innét pedig tovább gyalog kell marscholnunk, hogy meddig, nem tudni. A fegyverszünet megvolna, mint hallani. De annyiból gyanús, hogy ma is ágyúzást lehetett hallani messzebből.

7-én. Reggel tehát tovább marscholunk gyalog (mert néhány kocsikon kívül, mik az élelmet viszik, nincs más) Niederdorffig. Az egész tüzér brigád együtt marschol. Nincs reá kilátás, hogy egyhamar hazaérjünk, vonathiány miatt. Hogy miként néz ki itt egy vonat emberekkel megtöltve?

az már sok. Még a mozdony sem látszik az emberektől. És így mily szerencsétlenségek történnék! De már nem tudnak egyáltalán parancsolni.

8-án. Tovább marscholunk Toblachon keresztül, hol már olasz misszió van, ki a fegyvereket átveszi. Hogy ez mily lealázó dolog, csak az érti meg, ki mindezt átéli. E nyomorult, gyáva nép, hősiességgel nem bírta kezünkéből a fegyvert kicsavarni, de most fölényeskedve, gúnyosan meri elszedni. (Igaz, hogy tőlünk egyet sem kap, mert jól el vannak rejtve. De két tehenünket elvett.) Lassan tudunk csak előre menni Innishen városkáig, hol már sok az olasz katonaság is, megszállják az egész vidéket. Ez hiányzott nekünk! És még hova fejlődik. Bizony itt nagyon nehezen megy a vonatra jutás és gyalog is nehezen jutunk előre. Az az érzésem, hogy Magyarország éppoly prédára kerül, mint ez a vidék, megszállják. Ez ideig még nagy szerencse volt reá, hogy elkerülte az inváziót, csak most reá ne kerüljön. Nagyon sokat gondolkodom az otthoni állapotokról, vajon a Mama és a Dénes meggyógyult-e. Most elég jól élünk a requirált élelemből. Hanem az a rengeteg hadianyag, mi itt tönkre megy, elégetve stb., az embernek fáj a szíve. Mindenfelé a pusztulás és pusztítás.

9-én. Reggel 6 órakor tovább menetelünk. A mai utunk már olasz csapatok között történik. A csapataink vonaton való szállítása folyik, de nagyon lassan. Minket is, úgy látszik, csak hitegetnek a vagonierozással. Már csak ismét érnék ki ezen átkozott hegyek közül, mi rettető fáradtságos. Éjjelre szabad lágérba vagyunk, és merre csak néz az ember, mindennütt a sok lágertűz, mi nagyszerű látványt nyújt. A sok kerítés, mi erre van, mind annak a martaléka lesz.

10-én. Lienzen keresztül ma 35 km-t meneteltünk, mi mára elég is volt. Szabad táborba mentünk. Arra pedig újból nincs kilátás, hogy vonatra kerüljünk. A 3-dik és 5-dik ütegünkről még ezidáig sincs hír, úgy látszik, őket katasztrófa érthette. Ma már átléptünk Karinthiába.

11-én. Reggel tovább menetelünk Oberdrauburgon keresztül Bergig, hol lágérba mentünk. Éjjel alaposan megfáztam, pedig már úgy is napok óta a gyomrommal van bajom. Ma van a fegyverszünet megkötése.

12-én. A 7 km-re fekvő Greiffenburgba menetelünk, hol a fogatok, az éppen csak megfelelő emberekkel visszamaradtak, hogy állítólag úgy marscholnak be az országba a vonathiány végett. No, köszönöm az ily mulatságot. De abból úgy sem lesz semmi, már az embereknek úgy sem igen lehet parancsolni. Mind meg fognak szökni, és azon lesznek, hogy minél előbb hazajussanak. Így minden embernek, ki két lovat bevisz az országba, egyiket neki ígérték. Igazán humoros ígérlet, – mintha még el is jutnának az ország határáig a lovakkal. – De azért voltak erre vállalkozók is, kik másképp spekuláltak, értékesítették a lovakat, mit a civilek között könnyen lehetett. Így a többi legénység pedig az állomáson vonatra szállottunk valahára, este 10 órakor. De csak nyitott vagonokat kaptunk, ami nagyon kellemetlen, és még hozzá túlszűfolyva van. Az egész 60-dik tüzér brigádunk egy vonaton van, 3-dik és 5-dik ütegeink is szerencsésen megérkeztek. Más alkalommal egy ütegnek kell ilyen vonat. Éjjel 3/4 12 órakor elindult vonatunk, de az éjet nem a legkellemesebben töltjük a fárasztó menetelések után. De, hogy csak így is vagyunk.

13-án. Reggel érkeztünk Villachra, honnét hamarosan tovább mentünk Marburgon keresztül. Erre már minden nagyobb állomáson a legfelháborítóbb dolgok történnék. Az átutazó csapatokat az itteni otthonos katonaság kifosztja, kirabolja. Ruhát, fegyvert, élelmet stb. a legbrutálisabban elszednek. Gyengébb ellenfelet még le is vetkőztetnek. Természetesen erre mi már elkészültünk, és ha kellett volna, csináltunk volna olyan mulatságot nekik, hogy megemlegették volna. De erre nem került sor, mintha csak megéreztek volna, hogy a magyarokkal nem lesz jó kikezdeni. Na még azután a kereskedelem is megy ám nagyban a katonák és civilek között. Ez megint a csúnya dolog. Katonák eladják a pokrócot, ruhájukat, szóval mire kerül vevő, potom árért. És már nem lehet meggátolni. A tiszték legjobban lapulnak, szólni nem mernek. Borzasztó állapot ez!

14-én. Hajnalban értünk a magyar határra, tehát ezt is elértük, sajnos ily szomorú körülmények között. Valamikor nem így gondoltuk ezt! Azon reményem, hogy Grácon keresztül Pápának utazunk, füstbe ment, de a másik is, hogy Nkanizsa és Szfahérvár felé tartsunk, hogy közelebb érhettem volna haza. Ez ám a pech! Csáktornyán keresztül, Gyékényes és Kaposvár felé tartunk, most már nem tudom, hol hagyjam el az üteget, – mert az már bizonyos, hogy Losoncra nem megyek. Gyékényesen sokat kell várunk, mert előttünk vonat-összeütközés volt. Nehezen tovább megyünk Csurgóig, hol ismét várakozási helyzetbe jutunk, ez a legnagyobb bosszúság most. A

legénység már megy széjjel, ki-ki arra, merre gondolja, hogy hamarabb ér haza. Meggátolni nem lehet. A mai nappal gyalázatosan halad vonatunk, egész nap alig teszünk meg 40 km-t. Azonkívül hideg kezd lenni, szél és hó kerekedik, és most tessék ezt keresztül élvezni a nyitott kocsikon. A hideg hajnalban már mindenkire nézve tűrhetetlen, a legénység lázongani kezd, különösen az ütegtől. Somogyszobon egy csapat a legénység közül be is megy a főnökhöz, és erélyesen tiltakozik a nyitott kocsik és a lassú menet ellen. És ennek lett is hatása.

15-én. Reggel 6 órára nagy nehezen Kaposvárra érkeztünk, hol kocsijainkat kicserélték, és jobb mozdonyt adtak a rozoga helyett. Már erre mindenütt a városokban a csapatokat reggeli, ebéd és vacsora várja, mégpedig elég jó és bőséges. Tehát még nem fogyott ki az élelem teljesen. Innét vonatunk kellő gyorsasággal halad tovább, így délelőtt 10 órakor érkezünk Dombóvárra. Azt gondolva, hogy itt 11 órakor vonatot kapok Győrig, csalódtam. (Mert most már teljesen elhatároztam, hogy az ütegtől meglépek.) Miután a mai nappal a személyvonatok járása egyre redukálódott, így éjjel 3 óráig kell várnom vonatra. Ez megint a bosszúság. Egy ember az ütegtől szinte itt maradt, mint útitárs, ki ezen vidékre való. Így nem oly unalmas a várakozás. Az éjet tehát a túlsúfolt váróteremben töltjük, mi nem valami kellemes, de a város távol van az állomástól. A katonavonatok folyton robognak be mindenfelől, olyan a kép, mint 1914-ben, azzal a különbséggel, hogy akkor reményekről eltelve mentünk a harcba, most pedig gyásszal jövünk vissza az ellenség felügyelete mellett. Mert már az itteni állomáson is szerb katonaság cirkál. Tehát a teljesen legyőzöttből itt is győztes lesz! Szép kilátások a jövőre!

16-án. Reggel 1/2 6 órakor vonatunk (minek 3 órakor kellett volna indulni) elindul Dombóvárról. De ezt igazán jól kiválasztottuk, mert a kevés utas mellett kényelmes utazás van. Igaz, hogy a meleg hiányát érezzük, de nem baj, csakhogy közelebb vagyunk a célhoz. De a mai viszonyok között még ez is elég messze van, mert kilátás van arra, hogy Győrben ismét várhatunk 24 órát vonatra, mit cseppet sem szeretnénk, mert már elég volt ezen kimerítő utazásból majd három hét óta. Másrészt azonban félek a hazaérkezéstől, hogy netán nem valami lesújtó vár-e reám odahaza. Már egy hónapja nem tudok hazulról semmit, különösen a Mama és Dénes állapotáról. Jutasra érkeztünk 3/4 12 órakor, és itt azon örömömnek, hogy közeledék haza, vége szakadt, mert innét a vonat nem ment tovább. No, most mi lesz! De még azt sem lehet megtudni itt, hogy megy-e vonat valamerre, teljes fejtelenség van itt, senki nem tud felvilágosítást adni. De legalább itt is megebédelek, birkagulyásból, mit itt az állomás előtt főznek.

No, de a szerencse mégsem hagyott el teljesen, mert délután 3 órakor mégis megy vonat Cellnek, melyen elég kényelmesen utazom. És Cellbe érkezve már vár a Pápa felé induló vonat, tehát hosszú, viszontagságos utazás után mégis hazajutok ma és este 8 órakor meg is érkeztem. Az itthoni állapotok megnyugtatók a családnál, az összes testvéreket itthon találok egészségben, mi legnagyobb örömömre szolgál. A fáradtság teljesen erőt vett rajtam, és jól esik a pihenés. Ennyi küzdelem és szenvedés után tehát vége a háborúnak, mely reánk nézve ily szomorúan végződött. Hogy ebbe ki a hibás, azt majd csak jövő mutatja meg. De azt hiszem, és mások is így gondolkodnak, hogy ezt mesterségesen csinálták, és ez hova fog vezetni, még beláthatatlan. Az bizonyos, hogy ezen állapot, mi most van az országban, csak átmeneti. Köztársaság, a királyt úgy itt, mint Ausztriában lemondatták, a Monarchia többfelé szakadt, Tiszát tényleg meggyilkolták, ellenségeink az ország részeit megszállják, ez a mai szomorú helyzet, ezért kellett több, mint 4 évig győzedelmesen harcolni a világ ellen, hogy végtére idáig jutottunk.

17-én. Egész furcsa ezen itthoni helyzet, nagyon fáradt és levert vagyok, csak a pihenésre vágyom.

18-án. A mai nappal a tél is megjött, havazik. A mai nap a jelentkezésekkel telik el, de nem tudtam bevégezni.

19-én. Végre leszereltem itt a huszárlaktanyában egy komisz kenyér végkielégítéssel. Már kezdem a fáradtságot lerakni, de igen gyenge vagyok, meg vagyok hülve.